

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Sakalėliai perskrido ir žuvo, o poetai atmušė sparnus

2013-07-19

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Poezijos konkursas

AUTORIUS: Neringa Mikalauskienė vs Stiliaus Kupstas

DATA: 2013-07

Sakalėliai perskrido ir žuvo, o poetai atmušė sparnus Neringa Mikalauskienė vs Stiliaus Kupstas

nėra taip paprasta pasikeisti vardą

parašyti knygą sukonstruoti lėktuvą

daryti mirties kilpas ir susilaužyti

visus kaulus

P. Norvila „Lituanica“

Lietuvai minint Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą 80-metį, Lietuvos aeroklubas, Lietuvos rašytojų sąjunga ir savaitraštis „Literatūra ir menas“ paskelbė poezijos ir trumposios prozos kūrinių, „atskleidžiančių lakūnų asmenybes, jų skrydžio aplinkybes bei istorinę reikšmę“ konkursus. Poezijos konkursas ką tik baigėsi (tekstus reikėjo įteikti iki birželio 30 d.), prozos – tebesitęsia (iki lapkričio 30 d.). Tad pakalbėkime apie poeziją.

Konkursui atsiųstų tekstų kiekis (devyni!) liudija, jog sukurti proginių eilėraščių apie tautos herojus kadaise tapusius lakūnus profesionaliems šių dienų rašytojams yra ne ką mažesnis iššūkis nei anuomet „Lituanica“ perskristi Atlantą. Toks didelis tas iššūkis, kad daugelis net dalyvauti nepanoro. Juk tektų galvoti su aštuonias dešimtis metų gludinta didvyrius apdainuojančia retorika, klišėmis ir šampais tapusiomis metaforomis apie *sparnuotus lietuvius*, kurių kultas kadaise turėjo akivaizdžią socialinę funkciją – telkti ir stiprinti tautą, įkvėpti anuomet jauną Lietuvos respubliką kovai už savo išlikimą didžiųjų valstybių pašonėje. Dabar iškilmingas tonas ir pompastika veikia kelia juoką – tai populiariosios, masių kultūros reiškinyje, ir tikrai ne kultūros elitui save priskiriančių kūrėjų siekiamybė. Konkursas nebuvo anoniminis,

bet skelbiame tik nugalėtojų pavardes – I ir II vietos nutarta neskirti, dvi III-ąsias pasidalijo Artūras Valionis ir Paulius Norvila, kurių tekstuose išryškėja ne vien pastanga dar kartą pažymėti istorijai svarbų įvykį, bet ir parodyti, kaip apie tai galima kalbėti šių dienų poetine kalba. Praplečiant P. Norvilos eilėraščio reikšmių lauką –

nėra taip paprasta sveikti žinant

niekada nepasveiksi visuomet

kankins nerimas dėl tų kurie liko

kitoje patyrimo pusėje

Anapus dabar kuriančiųjų patyrimo šiuo atveju lieka ne vien gerokai pakitęs stilius. Anuomet Stasys Santvaras apie neramias Dariaus ir Girėno sutiktuves galėjo rašyti: „Tūkstančiai akių sužiuro vakaruosna, / Nes iš tenai turėjo kilti geležinis paukštis. / Tartum mirštanti plaštakė, daužėsi kožna širdis, / Spėliojimai, kaip žvaigždės, nardė tolumas ir aukštį...“, o šiandien blizgančią *geležinių paukščių* retoriką jau gerokai pagrauzė rūdys, todėl reikia ieškoti, kaip tas metaforas atgaivinti. P. Norvila randa būdą sujungti praeitį su dabartimi: „nėra taip paprasta / kaip įkvėpti pakylant / iškvėpti jau nusileidus / debesį paukščių kuriais / net ir dabar / prabėgus tiek metų / vis dar kvėpuojam / springdami / vienas kito krauju / nuolaužomis ir skeveldromis / laikraščių puslapiams / švininėmis raidėmis.“ Kas yra tas eilėraščio subjektas, žymimas įvardžiu *mes*? Čia galima išvelgti kelis reikšmių sluoksnius: tiek žūstančių lakūnų monologą, tiek jų transformavimą į tautos kulto objektą ano meto spaudoje, tiek *mūsų*, skaitančiųjų, santykį su istorija per „vis dar susisiekiantį dangų“.

Lietuvių poezija dažnai yra fenomenologiška – turinti stiprų patyriminį klodą. Perteikti lakūno patirtį – o ypač skrendančio nedideliu pašto lėktuvėliu virš vandenyno – neįmanoma misija. Kito konkurse apdovanoto autoriaus – Artūro Valionio – tekstas skaidomas į nelygias trūkčiojančias dalis Morzės abėcėle užrašytų ištraukų iš Dariaus ir Girėno testamento – priesakų „Jaunajai Lietuvai“. Sprendimas įdomus. Mėgstantieji galvosūkius galėtų bandyti iššifruoti, kokios būtent ištraukos ten sudėtos. O tai, ką galima perskaityti nesivarginant sekti Morzės taškais ir brūkšneliais, apeliuoja į ganėtinai elementarius patriotinės mitologijos štampus: „(...) vis artėjo, / du besišypsantys prometėjai. // Nešė – ne ugnį, viltį: / ir mes, tokie, galim pakilti.“ Gelbsti autoriaus polinkis į žaidybiškumą: tai – eilėraštis-konstrukcija, užrašytas kapotu, minimalistiniu stiliumi su viena kita įsidėmėtina metafora („Užnugary perpjautos bangos, / nuo šalčio pamėlę“, „Pajuodus geležis – / spinduliai ją nulaižys“) ir paliekantis suaižytos erdvės įspūdį.

Visi kiti autoriai telieka anoniminiai amatininkai, pabandę įmūryti į poetinį mitą apie Darių ir Girėną savąją plytą. Todėl ir kritikos žodį čia suteiksiu savo *alter ego* Stiliaus Kupstui. Kai kurios tų plytų, anot jo, vis dėlto yra gana stiprios ir neklibės. Išsiskiria kūrybiškai panaudoti tarmiški intarpai:

liekt lietuvoon moni stapuons sugunde,

aš pats neturiejuo juokios ukvatuos

*tuokių tat žygdarbių imteis -
bet vislab tep susidieji
aš pats nikaip nebūčiau sumislyjis -
ans su belanka lakioudams
visuokių mondrysčių veiziejis bova.*

Akivaizdu, kad teksto autorė pasidomėjo ir lakūnų asmenybėmis, ir skrydžio aplinkybėmis, ir jo reikšme istorijai ne vien paviršutiniškai atkartodama tai, kas kiekvienam žinoma iš bendrojo išsilavinimo nuotrupų. Tame pat tekste - ir „Lituanicos“ („Lietuvybės“) pavadinimo prasmių išskleidimas, jau bendrine kalba: „lietuvybė staiga - pasakų paukštė / ugniaspalviais sparnais - / sumosavo nuo žemės atsiplėšė -“, ir „ugniaspalve“ metafora tapusi detalė: lėktuvas buvęs oranžinės spalvos. Parodoma, kaip palengva konstruojamas tautos mitas: tiesiamas tiltas nuo pagonybės iki krikščionybės, nuo tėvo-žemdirbio, kuris tik mirdamas pakelia akis į dangų („*ka nebova rekala - sakė*“), atradimo, kurį padaro būras: „pakėlė akis į dangų, nustebo / pasaulis platus - platesnis nei bobos padurkai / jis nesibaigia ties jūra ir kapinių kryžium / lietuvis jame - tik mažas grumstelis / ant didelio tėviškės lauko“). Yra ką veikti tame tekste. Gal tik naujumo, šiuolaikiškesnio istorijos pateikimo pristinga - „Nemirtingas mitas“ (toks yra kūrinio pavadinimas) palieka sustingusio laiko išpūdį: „*eglė šventojų žemaičių girioj / lietaus nudrengta skara apsigobus / amžinas savo klumpes avi / priverktam rėty duoną ruginę minko - / vis laukia savojo žalčio.*“

Kadangi poetams lakūnų profesinės patirtys svetimos, viename iš tekstų, pavadintame „Ne lovoje lakūnai miršta“, bandoma kalbėti palyginimais, aviaciją personifikuojant tarsi ji būtų pavydi moteris, nenorinti dalytis lakūnu su žmona ir dukterimi (tai grindžiama Dariaus biografijos faktu, jog vedė neatsiklausęs vyresnybės leidimo ir tris savaites turėjo praleisti areštinėje): „Aviacija pyko: moterys ir vaikai neįmanomi - ką tu! / Tu - tik mano. Ir man priklausai - šitoks niekieno tarsi vilkatas!“ Šeimos modelis perdėtai romantinis ir neabejotinai būtų tinkamas anų laikų tekstų stilistikai: „Tik žmona tau kasnakt vis sapnuojasi su suknele iš kartūno, / Kaip ir naujagimė dukra - tau tarytum stebuklas. Kaip tu džiaugeisi jai gimus, / Kaip ją ant rankų nešiojai, kaip sūpavai ją naktim...“, bet šiandien taip rašyti jau dvelkia naftalinu. Kaip ir pompastiška poemos pabaiga:

*Jaunoji Lietuva! Ir šiandien dar jauna
Klauskis testamento, tau lakūnų skirto
Ir veik, iš naujo ryžkis žygiams, nes gana
Tau šildytis spinduliuose jų žygio tvirto.
Klausk, lietuvi! Kraujas teka
daug sparčiau,*

Kai žygdarbį lakūnų Dariaus ir Girėno

Prisimeni, o kol aš apie jį skaičiau,

Galbūt jaunuolis toks užaugo jau

ne vienas...

Ir ne ano meto poetinio kalbėjimo manieros stilizacija tai – ironija net nekvepia. Pavadinčiau grafomanija, bet visa laimė, kad neblogai žinau kitus šios autorės tekstus: ten ji neatpažįstamai kitokia, stipri. Vadinasi, pabandžiusi rašyti progine tema tiesiog ne savo vežime atsidūrė.

Apie vežimą užsiminiau neatsitiktinai. Viename iš tekstų, kuriame šlubuojančiais rimais kalbama apie Dariaus ir Girėno skrydžio reikšmę, aptikau... „patriotiškumo šieną“!

Lėktuvui tad pritaisė lengvesnius sparnus,

O pavadinimas te „Lituanica“ jo bus.

Oranžiniai jo šonai, be parašiuo, ei,

be nieko!

Vis švelniai kristų ant patriotiškumo šieno.

Manychiau, kad ši autorė turi neeilinį humoro jausmą, bet, atrodo, pati to nesupranta, nes visa kita – tiesiog banalybių rinkinys:

Juk kokia bebūtų skrydžio pabaiga,

Nuo jo vis tiek pabustų Lietuvos tauta,

Dangun vėl ji kaip mažas vaikas težiūrėtų

Ir nieko taip, kaip laisvės, nemylėtų.

...ir taip toliau. Kol vėl randi eilutę: „Ir ten miegojo be parašiuo, gi, nei vieno / Vyrai du ant patriotiškumo šieno.“ Tokia eilutė nuskamba kur kas žaviau nei kitų autorių pompastika. Pavyzdžiui: „...ak, mes nežinome kad pašaus / erelius – / mūsų vyrus / žinią gavus, sustings Lietuva / lyg apmirus“. Arba: „Esu Tėvynę skrydžiais aukštines drugelis – / Vingiuotais akmenim nužertas mano kelias, / Koks jis ilgas ir sunkus, Tėvyne mano, į Tave...“. Ir dar: „Mes ir Jūs – du sparnai, / Mus sujungia plazdanti siela: / Lietuva, Lituanica, Lithuania... // Ir Atlantis – galingas, / Lemiantis sėkmę / Ar didvyrių žūtį.“

Šių tekstų autorių mėgstami archetipiniai žodžiai būtinai rašomi didžiosiomis raidėmis – Tėvynė, Matušėlė, Tėvas, Sesuo, Brolis, Vienintelė... Beasmeniais tapę šeimynykščiai, kurių balsus nuslopina ne kas kitas – tik tautos dainiais panūdę tapti kūrėjai, realius asmenis pavertę kulto objektais. Kitaip Darių ir Girėną, matyt, sunku

įsivaizduoti – tik su didvyrių kaukėmis, priaugusiomis prie veidų, nes „lakūnams žuvus lieka / devynios tarsi žaizdos gilios raidės / ir krauju pasirašyta vėliava“. Beje, ši jauno poeto eilutė anksčiau minėtų autorių perdėm iškilmingos retorikos kontekste persiskaito visai neblogai, kas rodo, jog dar ir šiandien skrydžiui per Atlantą galima sukurti graikščią epitafiją *nesusilaužant kaulų* postmodernistinio žaidimo mėsmalėje.

Poezijos konkursas

Poezijos konkurso, skirto S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą metams paminėti, laureatai. Kadangi komisija I ir II vietas nusprendė neskirti, spausdiname kūrinius, laimėjusius III vietą.

Artūras Valionis

Geležies įtaka labai maža

Poema

— . . . . . — . . . . .
 — . . . . . — . . . . .
 . . . . . — . . . . .
 — . . . . .

Keista tų atvykelių kalba
 ir norai keisti. Elgesys
 irgi itartinas, kai tyledami
 žiuri i toli.

Galetų sėst ir parplaukt,
 jei taip knieti. Vis tiek
 nėra tos skubos.

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Ar užteks valios ir ryžto:
 išvykstantys grįžti.

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Nesistenkit, neperkalbėsit.

Oru. Į Lietuvą. Dviese.

... .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. ..

Oras blogas. Dar blogas.
 Laukiam leidimo kilimui?
 Kitąkart.

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. ..

Svarbiausia – pradžia.
 Atsiplešti. O tuomet –
 laikytis krypties.

Parašiotai balastas.

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 du besišypsantys prometėjai.

Nešė – ne ugnį, viltį:
 ir mes, tokie, galim pakilti.

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 — .. .. — .. .. — .. .. — .. ..

Dangus su žeme
 susimaišė
 lygiomis dalimis.

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. ..

Dar trys valandos tiesiai –
 tada pailsėsime.

.. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..
 .. .. — .. .. — .. .. — .. ..

Kompasas blaškos

išjudejės iš lemiamo taško.

Tankios girios,
Paukšėiu takas pasviręs.

Aštrius dantis
iššiepus naktis.

Naktie,
dantis išgaląšk - - -

- ir kąšk.

.. . . . .
- . . . . .
.. . . . .

Tamsos žveris
viršunes praris.

- .. . . . .
- . . . . .
.. . . . .
.. . . . .

Nesaugiom krutinem -
lietuje ir vejuos.
Taip reikejo. Priklause. Norejos.

.. . . . .
- - .. . . . .
... .
.. . . . .

Jeį suduřim -
tik nugalejė.
Randuotos puřys.
(- Laisves aleja -)

.. . . . .
.. . . . .
.. . . . .
- .. -

Mirtis tįnakt neturejo laisvadienio.

- ... .
- . . . . .
.. . .
.. . . . .

Smėlis, molžemis, smėlis.
 Užnugary perpjautos bangos,
 nuo šalčio pamele.

... ..
 .. ..
 ... ..
 .. ..

- Iš kur tas dūzgimas?
 - Tai tik motoras, perskrosta oras.

.. ..
 .. ..
 .. ..

Žodžių nuotrupų gilzės
 ilsis.

.. ..
 .. ..
 .. ..
 .. ..

Pajuodus geležis -
 spinduliai ją nulaižys.

- .. ..
 .. ..
 .. ..
 - .. ..

Lietus
 nuplove kraują
 nuo metalinių
 paviršių

- nepamiršo.

.. ..
 - .. ..
 .. ..

Laikas,
 drąsesniems žygiams skirtas,
 ant rytinės žolės
 dar tiksi.
 ... bet čia nepasiliksim.

... ..

...
 ...
 ...

Pašaliniai stebetojai
 neprašė paaiškint,
 kodėl susirinkus minia
 tyledama
 žiuri i toli. Žinia
 jau buvo atskridus.

...
 ...
 ...

25 svarai oro pašto
 pirmąkart
 i žemyną, i gimtąji kraštą.

...
 ...
 ...
 ...

Nuolaužas išnešiojo bemat,
 vis lipdom – kantriai,
 po gabalėlių, seilėmis, prakaitu,
 krauju. Ašaromis nereikia,
 nelips.

...
 ...
 ...
 ...

Plikom rankom stichiją.
 O randai? Sugyja.

...
 ...
 ...
 ...

– Ar daug Lietuva tokių turi?
 – Būri.

...
 ...
 ...

- .- -.. .. -

Trys valandos, mažiau
nei penki šimtai myliu:
mums paliko iveikti.

Nepameskim krypties,
net kai oras nejaus
palankumo.

Ir patenkinti
bus audringi Dievai.

.. .. — .. —... .- .-.. — .- .-.. .-
. - .- .. .. — . -..- - .. -.. .- — ..
. .... -.. .- .- .- .. -.. .- .- ..
- — ...

Daugiau šviesos
i musu vartus.

Paaiškinimai

Poemos pavadinimas – sakinys iš 1933 m. gegužės 26 dienos, penktadienio įrašo Stepono Dariaus dienoraštyje. Užsklandos tarp poemos dalių – Stepono Dariaus ir Stasio Girėno testamentas – priesakai „Jaunajai Lietuvai“, užrašyti Morzės abėcėle.

Paulius Norvila

Lituanica

nėra taip paprasta pasikeisti vardą
parašyti knygą sukonstruoti lėktuvą
daryti mirties kilpas ir susilaužyti
visus kaulus

nėra taip paprasta sveikti žinant
niekada nepasveiksi visuomet
kankins nerimas dėl tų kurie liko
kitoje patyrimo pusėje

nėra taip paprasta laukti giedro
dangaus skaičiuojant kiekvieną
byrančio smėlio grūdėlį akių
vandenyno gelmėj

nėra taip paprasta stovėti šalia
pozuoti šypsotis neturint jokių

kitų tik jį vieną -
neapčiuopiamą tik nujaučiamą
įrodymą savo buvimo

nėra taip paprasta būti užmūrytam
paslėptam su kiekviena atodanga
vis nuo kitų jau mechaniškai
tiksinčių kūnų
gentainių

nėra taip paprasta
kaip įkvėpti pakylant
iškvėpti jau nusileidus
debesį paukščių kuriais
net ir dabar
prabėgus tiek metų
vis dar kvėpuojam

springdami
vienas kito krauju
nuolaužomis ir skeveldromis
laikraščių puslapiams
švininėmis raidėmis
eglių viršūnėmis
tamsoje vis dar girdimu
ūžesiu

nėra taip paprasta
kaip įkvėpti pakylant
iškvėpti jau nusileidus
debesį paukščių

į vis dar
susiųsiekiantį
dangų